

De sibylle van achttien jaar

Niet alles wat over de geschiedenis van de St.-Walburgiskerk is uitgezocht, kwam terecht in het boek dat vorige maand verscheen. Eén van de niet gepubliceerde artikelen is onderstaand spannend verhaal, geschreven door de nu in Voorburg wonende mw H. Schooten-Olthof. Een spannend verhaal, want wie een speurtocht begint naar een vrouw van 18 lentes jong, afgebeeld in een eeuwenoude kerk, komt op die tocht van alles tegen wat óók mogelijk zou kunnen zijn.

In één van de gewelfvakken van het zuiderdwarspand van de St.-Walburgiskerk zien we de halffiguur van een leuk jong meisje afgebeeld. Als je goed naar haar kijkt zou hier wel eens sprake kunnen zijn van een portret. Je vraagt je af: *wie was zij?* Er blijken méér gegevens in het Stadsarchief van Zutphen over haar be waard gebleven te zijn dan je op het eerste gezicht zou vermoeden en het is waarschijnlijk ook mogelijk haar identiteit te achterhalen.

Wat is er over haar bekend en wie gaf opdracht om het portret van de sibylle van 18 jaar op het gewelf te schilderen?

Om te beginnen haar uiterlijk. Ze heeft golvend, half lang, (donkerblond) haar dat hangt tot op de schouders. Ze is gekleed in een blauw, geel afgebiesd, mouwloos manteltje. Hieronder draagt ze een beige jurkje met witte manchetjes aan de mouwen. Haar muts heeft de kleur van haar jurk en is met blauw afgezet.

Het half-figuurtje is geplaatst in een lotusbloem - een manier van schilderen die we vaker tegen komen in de 16e eeuw. Ze oogt volkomen verschillend van de andere sibyllen, die veel meer op fantasiefiguren lijken dan de 18-jarige. Zij ziet er uit als ... een inwonster van het 16e-eeuwse Zutphen. Een portret dus van iemand van vlees en bloed.

Rechts van haar lezen we *Sibilla*, en links *van 18 jaar*. Haar naam is niet onder de witkalk tevoorschijn gekomen en we weten op dit moment evenmin of die er ooit gestaan heeft. Was zij de sibylle *valde religiolam* (zeer godsdienstig), zoals die in Von Schedel's *Liber Chronicarum* voorkomt en die bij deze geschiedschrijver ook naamloos was?

Haar rechterhand wijst naar een band, waarop een spreuk te lezen staat: *De doden zullen opgewekt worden, de doven zullen horen, de blinden zullen zien en de stommen zullen spreken*. Een voor-spelling van de wonderen die Christus op aarde zou doen. (Marcus 7:37).

Zou er een speciale reden geweest kunnen zijn om juist dit meisje in de categorie van de sibyllen - zienersessen - op te nemen? De sibylle van 18 jaar wijst met haar rechterhand naar de spreuk, alsof ze wil zeggen: "Dat heb ik jullie toch al gezegd. De zieke zal genezen!"

Wie was de persoon die het portret van de 18-jarige sibylle liet schilderen?

In het gewelfvak naast de 18-jarige zien we de figuren van de evangelist Johannes en van de apostel Matthias. Bij beide afbeeldingen zijn wapenschilden aangebracht. Bij Johannes hangt het grootste van de twee wapens. Het is een alliantiewapen, waarvan een deel (een klauw met korenaren) gevoerd werd door de

Zutphense familie Bushoff, het andere deel is het dubbelkruis van de Zutphense familie Iseren. Bij de apostel Matthias hangt (kleiner uitgevoerd) het wapen van de Zutphense familie Kaelsack.

We kunnen veilig aannemen dat het alliantiewapen toebehoord heeft aan de opdrachtgever die de schilderingen in deze gewelfvakken liet aanbrengen en dat hij daar ook een goede reden voor heeft gehad. Misschien heeft de houder van het andere wapen de schilderingen mede gefinancierd en was hij een nauwe bloedverwant van de familie Bushoff.

Uit de gegevens van R.T. Muschart, gepubliceerd in "Grafzerken, grafmonumenten en memoriesteenen in de groote of St. Walburgkerk te Zutphen", in *Bijdragen en Mededeelingen Gelre, XL*

(1937), blijkt dat het rechterdeel van het wapen toebehoorde aan de Zutphense familie Bushoff en het linker aan de Zutphense familie Iseren. 'Een Bushoff' was getrouwd, zoals aan het alliantiewapen te zien is, met 'een Iseren'.

We boffen dat er over dit echtpaar in het Stadsarchief van Zutphen nogal wat gegevens zijn te vinden: hun volledige namen, het jaar van hun huwelijk, de naam van hun zoon en de precieze data van hun overlijden; en zelfs de achternamen van 'haar' ouders.

De namen van het echtpaar en ook hun voornamen, en het jaar van hun huwelijk staan voluit vermeld in het zogenoemde 'Morgengavenboekje' dat bewaard wordt in het Stadsarchief. Vooral het jaartal van dit huwelijk (1493) is belangrijk: het

stemt namelijk precies overeen met de periode waarin deze gewelfschilderingen aangebracht zouden kunnen zijn. In één van de dwarsbeuken staat zelfs de datum waarin de bouw van deze toevoeging aan de kerk klaar was, 1499.

De graven in de kerk

De overlijdensdata van Herman en Jutte zijn ook bekend, net als de namen van hun wederzijdse ouders. We weten ook waar ze in de St.-Walburgiskerk begraven werden.

Op de gravenkaart van 1683, die in het Stadsrarchief bewaard wordt, zien we dat het graf van kerkmeester Boshoff (de naam werd nog wel een verschillend geschreven, wat wellicht te wijten was aan de uitspraak van de "u"; de spelling van de naam Bushof kan overigens in 1683 al heel goed Boshoff geweest zijn) bijna precies lag onder schildering van de sibylle van 18 jaar. Ik denk dat dit geen toeval is geweest. Er waren trouwens meerdere "Boshoff"-graven naast elkaar. Op de steen van Herman en Jutte, die niet

bewaard is gebleven, stond dit te lezen: *Ao. 1504, 26-11, starf Herman Bushof, kerkmeester en stifter des altaars. Ao. 1523, 8-10, starf joffer Jutte Iseren sijn huisvrouw.*

Terzijde: inderdaad werden de vicarieën van de H.H. Ludgerus, Paulus, Cunera en Walburgis op 3 april 1503 gesticht door Herman Beushof, Jutte Beushoff en Antonia Sterins; zie hiervoor Van der Aa, *Geographisch Woordenboek*.

Zou de aanleiding voor deze stichting het tienjarig huwelijksfeest van het echtpaar Bushoff geweest zijn?

Midden op de grafsteen stond hun alliantiewapen (Bushof/Iseren), en in de hoeken twee kwartierwapens van de ouders van het echtpaar (rechts Bushof/... en links Iseren/Caelsack) in de hoeken. Het betroof hier waarschijnlijk een familiegraf. De grafzerk zelf bestaat niet meer, maar wordt beschreven door de al eerder genoemde Muschart.

Hermannus Bushoff gaf zijn morgengave aan Jutte Iseren te overstaan van Arnt Yseren en Hendrick Kaelsack - haar vader en haar oom? Het Kaelsack-wapen komen

we twee keer tegen; op het gewelfvak en op de grafsteen, in één van de kwartierwapens van het echtpaar Bushoff, namelijk van de vrouws kant: Iseren/Caelsack. Dit geeft duidelijk aan dat de familienaam van Juttes moeder Kaelsack was.

Rijk en vermogend

Toen hij in 1493 trouwde, moet kerkmeester Herman Bushoff al een welge-

Een Morgengave

Een Morgengave is een som geld die een man aan zijn echtgenote gaf op de morgen na de huwelijksnacht. De oorsprong van een dergelijke gift vinden we bij het sluiten van een morganatisch huwelijk, waarbij de man aldus zijn vrouw voorziet van een eigen kapitaalje. In het Zutphense morgengavenboekje, waarin de namen van zowel de gevers als de ontvangers van zo'n 'morgengave' opgetekend werden, staat de volgende notitie:

1493

'Voer Arnt Yseren en Hendrick Kaelsack geff Hermannus Busshoff Jutte Yseren 200 olde schilden ut oeren (...).'

Zo zien we dan dat het echtpaar Bushoff-Yseren trouwde in 1493. Hij heette Herman, en zij Jutte. Op grond van de beschikbare gegevens zouden we kunnen veronderstellen dat Herman Bushoff degene is geweest die zijn jonge vrouw als 'de sibylle van 18 jaar' vereerde.

Misschien wel, omdat zij voorspeld had dat er een wonder zou plaats vinden - wat ook daadwerkelijk gebeurd is. (Overigens vindt men in de Sibyllijnse Orakels veel vaticinia ex eventu, dat zijn voorspellingen van gebeurtenissen die recentelijk hadden plaats gehad. Hoe preciezer de 'voorspelling', hoe nauwkeuriger het tijdstip van de opschriftstelling daarvan te bepalen is.

steld man geweest zijn. Een jonge man zal hij toen niet meer geweest zijn, wel was hij op dat moment al rijk en een succesvol zakenman. In de regestenlijst van het Oud Archief Zutphen lezen we bij regestnummer 1249 dat op 12 november 1487 de procurator ten bate van Harmanus Busschoff iemand voor het gerecht daagt 'betreffende een schuld van zeventig gulden'. In die regestenlijst staat de naam Bushoff nog vaker vermeld. Zo vinden er op 30 april 1499 ingewikkelde transacties plaats tussen hem en het stadsbestuur over de verkoop van stukken land. Ook hierbij ging het om een aanzienlijk bedrag, namelijk 1250 gouden Rijnsche guldens, die Bushoff aan de stad betaalde.

Bushoff was dus ook rijk genoeg om bovengenoemde gewelfschilderingen te financieren en zijn jonge bruid een behoorlijke morgengave van '200 olde schilden' te schenken.

In 1503 was hij de stichter van 'het altaar' in de St.-Walburgiskerk, samen met zijn vrouw en Antonis Sterins (over wie mij niets bekend is; haar naam wordt vermeld in Van der Aa, onder 'Zutphen'). Met het stichten van een *vicarie* was een behoorlijk geldbedrag gemoeid.

Veronderstel dat ...

De data op de grafsteen vertellen ons dat Herman Bushoff 19 jaar eerder dan zijn vrouw, in 1504, overlijdt. Op grond hiervan lijkt mij het veronderstellen van een aanzienlijk leeftijdsverschil niet onterecht. Voeg daarbij dat hij zes jaar vóór zijn huwelijk met Jutte Yseren al een vordering van 70 gulden heeft lopen op een stadgenoot!

Gesteld nu dat Jutte Iseren, toen ze de (veel) oudere Hermannus Bushoff trouwde, zo'n 18 jaar oud was, dan zou ze rond 1475 geboren zijn. Nemen we een leeftijdsverschil van minimaal 15 jaar, dan zou Herman Bushoff ca. 1460 of iets eerder geboren kunnen zijn. Veel aannemelijker is het jaar 1450, gezien de hierboven genoemde vordering.